

فضائل امیرالمؤمنین علی علیه السلام در منابع اهل سنت

علی جباری*

مقدمه

اهل سنت مشترکات فراوانی با شیعیان دارند و این اشتراکات، افزون بر مسائل اعتقادی، در روایات تاریخی، از جمله درباره شخصیت و سیره امام علی علیه السلام نیز دیده می‌شود. از این رو، کنکاش در منابع معتبر اهل سنت و استخراج و اظهار آنچه در این منابع درباره امام اول شیعیان ثبت و ضبط شده، گامی مهم و مؤثر در تحکیم وحدت امت اسلام محسوب می‌شود. این تلاش علمی، همچنین می‌تواند پرده از برخی ابهامات - که به دلیل بی‌توجهی به منابع دست اول اهل سنت برای برخی ایجاد شده و می‌شود - بردارد و مقام و منزلتی را که علی بن ابی طالب در نزد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و اصحاب آن حضرت داشت، آشکار سازد. بنابر این، آنچه که در این نوشتار می‌خوانیم، مطالبی در توصیف امام علی علیه السلام است که جملگی از منابع اهل سنت گرفته شده و در چند محور تقدیم می‌شود.

۱. مولود کعبه

نام پدر امام علی علیه السلام ابوطالب است که او را عبد مناف هم می‌خواندند. مادرش، فاطمه بنت اسد، اولین زن هاشمی است که فرزندی هاشمی به دنیا آورد.^۱ علی بن ابی طالب علیه السلام در روز سیزدهم رجب^۲ سال ۳۰ عام الفیل^۳ در خانه خدا، یعنی کعبه

* دانش‌آموخته حوزه علمیه و کارشناس ارشد تاریخ تشیع.

۱. محمد بن جریر طبری؛ تاریخ طبری؛ ج ۵، ص ۱۵۳.

۲. داود بن محمد بناکتی؛ تاریخ بناکتی؛ ص ۹۸.

۳. ابن صباغ مالکی؛ الفصول المهمة؛ ج ۱، ص ۱۷۱.

متولد شد.^۱

۲. اولین کسی که اسلام را پذیرفت

پس از مبعوث شدن حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به پیامبری، علی عَلِيٌّ در سن ده سالگی، اولین مردی بود که اسلام را پذیرفت^۳ و با پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نماز خواند.^۴ از جابر نقل شده است که پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در روز دوشنبه به نبوت مبعوث شد و علی عَلِيٌّ روز سه‌شنبه با او نماز خواند.^۵

علی عَلِيٌّ خود در این باره می‌فرماید: «صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ قَبْلَ النَّاسِ بِسَبْعِ سِنِينَ: مَنْ هَفَّتْ سَالٍ قَبْلَ مِنْهُ مِنْ هَمِّهِمْ، بِأَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ». صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابن عباس، این ویژگی را از خصلت‌هایی شمرده است که فرد دیگری با امام علی عَلِيٌّ در آن شریک نیست. او می‌گوید: «در بین عرب و عجم، علی عَلِيٌّ نخستین کسی است که با پیامبر نماز خواند. پرچم و لواء سپاه پیامبر در همه جنگ‌ها در دست او بود. در روزی که همه فرار کردند (جنگ احد)، او ماند و از پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دفاع کرد. او کسی است که جنازه پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را غسل داد و در قبر گذاشت».^۷

۳. داماد پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

موقعیت ممتاز نبی مکرم اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و شخصیت عالی حضرت فاطمه عَلِيَّةُ افراد سرشناس بسیاری را به این فکر انداخته بود که به افتخار دامادی پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نائل شوند، اما رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به امر خداوند^۸ دخترش را در ماه رمضان سال دوم هجری^۹ به ازدواج امام علی عَلِيٌّ درآورد.

۱. علی بن محمد ابن مغازلی؛ مناقب اهل البيت (ع)؛ ص ۵۵.

۲. محمد بن جریر طبری؛ تاریخ طبری، ج ۲، ص ۳۱۴.

۳. عبدالرزاق بن همام صنعانی؛ المصنف؛ ج ۵، ص ۳۲۵.

۴. محمد بن سعد کاتب واقدی؛ الطبقات الکبری؛ ج ۳، ص ۱۵.

۵. ابوالفرج ابن الجوزی؛ المنتظم؛ ج ۵، ص ۶۶.

۶. محمد بن جریر طبری؛ تاریخ طبری، ص ۳۱۰.

۷. علی بن حسن ابن عساکر؛ تاریخ مدینة دمشق؛ ج ۴۲، ص ۷۳.

۸. احمد بن شعیب نسائی؛ السنن الکبری؛ ص ۱۲۶.

۹. ابوالفرج ابن الجوزی؛ صفة الصفوة؛ ج ۲، ص ۵.

۴. علی علیه السلام در قرآن

در کتاب‌های اهل سنت، چندین آیه از قرآن کریم در شأن اهل بیت - عموماً - یا شأن امام علی علیه السلام - خصوصاً - دانسته شده است که در اینجا به چند نمونه اشاره می‌شود:

الف. آیه «تطهیر»

خداوند در آیه ۳۳ سوره احزاب می‌فرماید: «إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً». خداوند مسلماً می‌خواهد که پلیدی و گناه را از شما اهل بیت دور کند و شما را به‌طور کامل پاک کند».

برخی نویسندگان اهل سنت، این آیه را در باره اهل کساء، یعنی محمد صلی الله علیه و آله، علی علیه السلام، فاطمه علیها السلام، حسن علیه السلام و حسین علیه السلام دانسته‌اند که همان خاندان نبوت‌اند.^۱

ابن اثیر جزری در کتاب «اسد الغابة» می‌گوید:

پس از نزول آیه تطهیر، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله که در خانه ام سلمه بود، علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام و حسنین علیهما السلام را نزد خود خواند و عباي خود را روی آن‌ها کشید و فرمود: «هُؤُلَاءِ أَهْلُ بَيْتِي، فَأَذْهِبْ عَنْهُمْ الرِّجْسَ وَطَهِّرْهُمْ تَطْهِيراً». ام سلمه سؤال کرد: «یا رسول الله! آیا من هم با آن‌ها هستم؟» حضرت فرمود: «در مکان خودت بنشین؛ تو بر خیر هستی».^۲

ب. آیه «هل أتى»

در آیه ۸ سوره انسان آمده است: «وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا». طعام را درحالی‌که خود دوستش (نیاز) دارند، به مسکین و یتیم و اسیر می‌خورانند».

در شأن نزول این آیه، آمده است که حسن علیه السلام و حسین علیهما السلام بیمار شدند و امام علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام نذر کردند که اگر حسنین علیهما السلام بهبود یابند، سه روز روزه بگیرند. پس از بهبودی آن دو، همه با هم روزه گرفتند، اما در هر سه روز، غذای خویش را هنگام افطار به نیازمندیانی بخشیدند که از آن‌ها کمک خواستند.^۳

ج. آیه «مودت»

آیه ۲۳ سوره مبارکه شوری می‌فرماید: «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ وَمَنْ

۱. محمد بن یوسف گنجی شافعی؛ کفایة الطالب؛ ص ۵۴.

۲. ابن اثیر جزری؛ اسد الغابة فی معرفة الصحابة؛ ج ۱، ص ۴۹۰.

۳. عبیدالله بن عبدالله حسکانی؛ شواهد التنزیل؛ ج ۲، ص ۳۹۴.

يَقْتَرِفُ حَسَنَةً نَزِدُ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ. بگو بر این رسالت مزدی از شما نمی‌خواهم، جز دوست داشتن خویشاوندان! و هر کس کار نیکی کند، به نیکویی‌اش می‌افزاییم؛ زیرا خدا آمرزنده و شکرپذیر است»^۱.

د. آیه «مباهله»

در آیه ۶۱ سوره آل‌عمران می‌خوانیم: «فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَ أَبْنَاءَكُمْ وَ نِسَاءَنَا وَ نِسَاءَكُمْ وَ أَنْفُسَنَا وَ أَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ: بگو بیاید تا فرابخوانیم؛ ما فرزندان خود را و شما فرزندان خود را؛ ما زنان خود را و شما زنان خود را؛ ما خود را و شما خود را؛ آنگاه دعا و تضرع کنیم و لعنت خدا را بر دروغگویان بفرستیم». با اینکه برخی از نویسندگان اهل سنت تلاش کردند که معنا و منظور برخی از آیات مرتبط با فضایل اهل بیت علیهم‌السلام را توسعه دهند تا دیگرانی را هم در این فضایل شریک کنند، اما در خصوص آیه مباهله هیچ نویسنده‌ای نتوانسته در آن تصرف کرد و افراد دیگری را به اهل بیت علیهم‌السلام بیفزاید و همه معترف‌اند که در جریان این واقعه، تنها رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و امام علی علیه‌السلام به‌عنوان «انفسنا»، امام حسن علیه‌السلام و امام حسین علیه‌السلام به‌عنوان «ابناءنا» و فاطمه زهرا علیها‌السلام به‌عنوان «نساءنا»، در مباهله شرکت داشته‌اند. حتی واژه «نساءنا»، گرچه می‌توانست مستمسک برخی زنان رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم قرار گیرد، اما چنین نشده و همه نویسندگان شناخته‌شده اهل سنت معتقدند که مراد از این واژه، در این آیه تنها فاطمه زهرا علیها‌السلام است.^۲

۵. علی (ع) در احادیث

الف. حدیث «غدیر»

با نزول آیه ۶۷ سوره مائده در آخرین روزهای حیات پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، آن حضرت مأموریت یافت تا پیام مهمی را به مردم ابلاغ کند؛ «يا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ: ای پیامبر! آنچه را از سوی پروردگارت به تو نازل شده است، اعلام کن». ابلاغ این پیام مهم در آخرین حج پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم یعنی «حجة الوداع» و در روز هجدهم ذی‌الحجه انجام شد. وقتی حاجیان در مسیر برگشت، به منطقه غدیر خم رسیدند،

۱. محمد بن اسماعیل البخاری؛ صحیح البخاری؛ ج ۶، ص ۵۰۲.

۲. شمس‌الدین محمد ذهبی؛ تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام؛ ج ۳، ص ۶۲۷.

۳. ابن صباغ مالکی؛ پیشین، ص ۲۴۵.

پیامبر ﷺ دستور داد کاروان‌ها توقف کنند.^۱ حضرت پس از حمد و ثنای الهی و بیان سخنانی، از مردم سؤال کرد که ای مردم! چه کسی سرپرست و مولای شماست؟ پس از آنکه مردم پاسخ دادند «خدا و رسولش»، پیامبر اکرم ﷺ درحالی که روی منبری از جهاز شتران ایستاده بود، دست علی علیه السلام را بالا گرفت^۲ و فرمود: «مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ، اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ، وَ عَادِ مَنْ عَادَاهُ»^۳ هرکس من مولای او هستم، پس، علی مولای اوست. خدایا! دوستدار او را دوست بدار و دشمن او را دشمن بدار». بعد از این سخنان و اعلام جانشینی علی علیه السلام حاضران در غدیر برای تبریک به نزد علی علیه السلام رفتند و عمر و ابو بکر از اولین کسانی بودند که این مقام را به او تبریک گفتند.^۴

این ماجرا در تاریخ اسلام، چنان برجسته و غیر قابل انکار است که امام علی علیه السلام بعدها، گاهی برای اثبات حقانیت خویش، به آن استناد کرده است؛ از جمله در رحبه کوفه که از مردم سؤال کرد: چه کسی در روز غدیر شاهد فرمایش پیامبر ﷺ در باره خلافت و جانشینی او بوده است؟ و آنگاه، سیزده نفر از صحابه برخاستند و شهادت دادند که رسول خدا ﷺ در روز غدیر فرمود: «مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ»^۵.

ب. حدیث «منزلت»

امام علی علیه السلام در همه جنگ‌ها همراه پیامبر ﷺ بود؛ غیر از جنگ تبوک که پیامبر او را جانشین خود در مدینه قرار داد. وقتی حضرت از ایشان سؤال کرد که چرا در این جنگ همراه شما نباشم؟ پیامبر ﷺ فرمود: «أَلَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي»^۶ آیا راضی نمی‌شوی که تو برای من به منزله هارون باشی برای موسی؟ جز اینکه بعد از من، پیامبری نخواهد بود».

ج. حدیث «مؤاخات»

پس از هجرت پیامبر اکرم ﷺ از مکه، علی علیه السلام سه روز در آنجا ماند تا امانت‌های

۱. همان؛ ص ۲۳۷.

۲. همان، ص ۲۴۰.

۳. محمد بن عیسی الترمذی؛ سنن الترمذی؛ ج ۶، ص ۷۸.

۴. ابن اثیر جزری؛ پیشین، ج ۳، ص ۶۰۵.

۵. ابوالفرج ابن‌الجوزی؛ پیشین، ج ۱، ص ۱۶۵.

۶. مسلم بن حجاج نیشابوری؛ صحیح مسلم؛ ج ۴، ص ۱۴۸۹.

مردم را که نزد رسول خدا ﷺ بود، به صاحبانشان بازگرداند و سپس به مدینه برود.^۱ علی علیه السلام بعد از ورود به مدینه، وقتی دانست که پیامبر صلی الله علیه و آله بین مهاجران و انصار، پیمان برادری برقرار کرده بود، از آن حضرت پرسید: چرا برای من برادری انتخاب نکردید؟ و پاسخ شنید که «أَنْتَ أَخِي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ: تو در دنیا و آخرت برادر من هستی». ^۲ بدین ترتیب، پیامبر صلی الله علیه و آله، علی علیه السلام را به عنوان برادر خویش انتخاب کرد.

د. حدیث «رایت»

در جریان فتح قلعه خیبر، رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از ناکامی برخی از اصحاب در کسب پیروزی، فرمود: «لَأُعْطِينَ الرَّايَةَ عَدَا رَجُلًا يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَيُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، لَيْسَ بِمَرَّارٍ، يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ: ^۳ فردا پرچم را به دست کسی خواهم داد که خدا و رسولش را دوست دارد و خدا و رسولش نیز او را دوست دارند. او از جنگ فرار نمی‌کند و خدا به دست او پیروزی را نصیب ما خواهد کرد».

پس از این سخن پیامبر صلی الله علیه و آله، همه آرزو داشتند که پرچم به آن‌ها برسد، اما در روز موعود، پیامبر صلی الله علیه و آله پرچم را به علی علیه السلام واگذار کرد.^۴

ه. حدیث «نجوا»

عده‌ای از اصحاب بیش از اندازه با پیغمبر صلی الله علیه و آله خلوت و گفت‌وگو می‌کردند و باعث آزار ایشان می‌شد. پیامبر هم از اینکه به آن‌ها تذکر دهد، حیا می‌کرد. پس از مدتی، با نزول آیه ۵ سوره مجادله (يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً)، مقرر شد که هرکس بخواهد با پیامبر صلی الله علیه و آله نجوا کند، ابتدا مقداری صدقه بدهد و بدین ترتیب، اطراف حضرت خلوت شد. در این مدت، تنها علی علیه السلام بود که با پرداخت صدقه، با پیامبر خدا صلی الله علیه و آله صحبت می‌کرد. البته بعد از مدتی، این حکم نسخ شد.^۵

۱. احمد بن یحیی بلاذری؛ *انساب الاشراف*؛ ج ۲، ص ۹۱.

۲. احمد بن محمد بن حنبل؛ *فضائل الصحابة*؛ ص ۲۴۴.

۳. محمد بن اسماعیل البخاری؛ *صحیح البخاری*؛ ج ۳، ص ۷۹.

۴. ابن اثیر جزری؛ *پیشین*، ج ۳، ص ۵۹۵.

۵. محمد بن عیسی الترمذی؛ *پیشین*، ص ۷۸.

و. حدیث «سد ابواب»

پیامبر ﷺ دستور داد همه درهایی که به مسجد باز می‌شدند، بسته شوند، ولی در خانه علی علیه السلام را استثنا کرد^۱ و در پاسخ به اعتراض برخی از یارانش، فرمود: «در خانه علی علیه السلام را من باز نکردم؛ بلکه خدا باز کرد».^۲

ز. حدیث «کساء»

در یکی از روزهایی که پیامبر ﷺ در خانه ام سلمه بود، علی علیه السلام و فاطمه علیهما السلام و حسن علیه السلام و حسین علیه السلام را فراخواند و آن‌ها را زیر عبایی جمع کرد و فرمود: «اللَّهُمَّ هُوَ لِأَهْلِ بَيْتِي وَحَاصَّتِي. اللَّهُمَّ أَذِيبْ عَنْهُمْ الرَّجْسَ وَطَهِّرْهُمْ تَطْهِيراً» و در جواب ام سلمه که می‌خواست بداند آیا او هم جزء اهل بیت پیامبر هست یا نه، فرمود: «إِنَّكَ إِلَيَّ خَيْرٌ».^۳

بلاذری در «انساب الاشراف» آورده است که از زید بن علی بن حسین علیه السلام سؤال شد، علی علیه السلام افضل است یا جعفر؟ زید گفت: «جعفر، ذوالجناحین است (در بهشت دو بال دارد) و از نظر چهره و اخلاق، شبیه‌ترین مردم به پیامبر صلی الله علیه و آله است، اما از اصحاب کساء نیست».^۴

۶. مناقب و ویژگی‌ها

ویژگی‌ها و مناقب علی علیه السلام که در منابع اهل سنت آمده، بسیار زیاد است و در اینجا تنها به ذکر چند نمونه اکتفا می‌شود:

الف. زهد و تقوا

عمار روایت کرده است که شنیدم پیامبر صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام فرمود: «ای علی! خدا تو را با چیزی زینت کرده که هیچ بنده‌ای را با زینتی محبوب‌تر از آن، زینت نداده و آن، زهد در دنیا است».^۵

۱. احمد بن شعیب نسائی؛ پیشین، ص ۵۶.

۲. اسماعیل بن عمر دمشقی؛ البدایة و النهایة؛ ج ۷، ص ۳۴۳.

۳. ابن اثیر جزری؛ پیشین، ص ۶۰۷.

۴. احمد بن یحیی بلاذری؛ پیشین، ج ۲، ص ۱۵۰.

۵. عبیدالله بن عبدالله حسکانی؛ شواهد التنزیل؛ ج ۱ ص ۵۱۷.

علی علیه السلام با اینکه می توانست با درآمد نخلستان هایی که ایجاد کرده، زندگی مرفه‌ی داشته باشد، ولی زندگی زاهدانه‌ای را در پیش گرفته بود. محمد بن کعب قرظی روایت می کند که شنیدم علی علیه السلام فرمود: «از گرسنگی سنگ بر شکم خود بسته‌ام؛ درحالی که چهل هزار دینار صدقه داده‌ام»^۱.

ب. علم امام

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در باره علم امام علی علیه السلام فرمود: «أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا، فَمَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ فَلْيَأْتِ بَابَهُ»^۲، من، شهر علم هستم و علی، در آن. پس، هرکس بخواهد وارد شهر علم شود، باید از در آن وارد شود».

علی علیه السلام هیچ گاه از اینکه از او سؤال کنند، هراس نداشت و بارها از همگان خواسته بود که هرچه می خواهند، از او پرسند. سعید بن مسیب می گوید: «غیر از علی بن ابی طالب علیه السلام کسی از مردم "سَلُونِي" (پرسید از من) نمی گوید»^۳. ابن عباس هم می گوید: «وقتی علی علیه السلام مسئله‌ای را برای ما اثبات می کرد، دیگر سراغ کسی نمی رفتیم»^۴.

آن حضرت، خود درباره وسعت علمش می فرماید: «رسول خدا صلی الله علیه و آله به من هزار باب از علم آموخت که از هر بابی، هزار باب دیگر گشوده می شود»^۵.

ج. قضاوت

علی علیه السلام در قضاوت نیز، سرآمد همگان بود، به طوری که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله درباره او فرمود: «أَقْضَاكُمْ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ»^۶ علی بن ابی طالب علیه السلام از همه شما به قضاوت داناتر است».

در این زمینه نیز، خود امام علیه السلام می فرماید:

زمانی که پیامبر صلی الله علیه و آله می خواست مرا به سوی یمن بفرستد، عرض کردم که مرا به یمن

۱. ابن اثیر جزری؛ پیشین، ص ۵۹۹.

۲. همان، ص ۵۹۷.

۳. خلیل بن ایبک الصفدی؛ الوافی بالوفیات؛ ج ۲۱، ص ۲۷۲.

۴. احمد بن علی عسقلانی؛ الاصابة فی تمییز الصحابة؛ ج ۴، ص ۴۶۷.

۵. محمد بن یوسف زرنندی؛ معارج الوصول؛ ص ۳۹.

۶. یوسف بن عبدالله قرظی؛ الاستیعاب فی معرفة الاصحاب؛ ج ۳، ص ۱۱۰۱.

می فرستی و آن‌ها از من درخواست قضاوت خواهند کرد و من از قضاوت چیزی نمی‌دانم. پیامبر ﷺ دستش را بر سینه من گذاشت و دعا کرد: «اللَّهُمَّ ثَبِّتْ لِسَانَهُ وَاهْدِ قَلْبَهُ». پس از آن، هیچ‌گاه در قضاوت شک و تردید نکردم.^۱

د. شجاعت

شجاعت امام علی علیه السلام آن قدر معروف و واضح است که نیازی به توضیح و توصیف ندارد.^۲ او، شجاع‌ترین مردم بود و همه عرب به آن اقرار داشتند.^۳ دارای بدنی قوی و عضلانی و شکیل بود.^۴ در تمام جنگ‌های پیامبر صلی الله علیه و آله - غیر از جنگ تبوک که به‌عنوان جانشین پیامبر صلی الله علیه و آله در مدینه ماند - شرکت داشت و گوشه‌ای از شجاعت‌های خود را در این میدان‌ها به نمایش گذاشت.^۵

جنگ اُحد

در این جنگ، پس از آنکه بسیاری از صحابه از اطراف پیامبر صلی الله علیه و آله پراکنده شدند و از معرکه گریختند، علی علیه السلام مردانه ایستاد و از پیامبر صلی الله علیه و آله دفاع کرد تا آنجا که جبرئیل فروآمد و کار او را «مواسات» دانست. پیامبر صلی الله علیه و آله نیز فرمود: «علی، از من و من، از علی هستم». جبرئیل عرض کرد: «من هم، از شما هستم یا رسول‌الله!»^۶ در همین جنگ بود که پس از شجاعت‌ها و فداکاری‌های علی علیه السلام، ندایی از آسمان شنیده شد که می‌گفت: «لَا سَيْفَ إِلَّا ذُو النِّقَارِ لَا فِتَى إِلَّا عَلِيٌّ».^۷

جنگ خندق

در این جنگ نیز امام علی علیه السلام شجاعت و صف‌ناپذیری از خود نشان داد که تضعیف روحیه مشرکان و تقویت روحیه سپاه اسلام را در پی داشت. مسلمانان در این جنگ، برای دفاع از شهر مدینه اقدام به حفر خندق کردند و توانستند مانع پیشروی دشمن

۱. شمس‌الدین محمد ذهبی؛ پیشین، ص ۶۳۷.

۲. ابن‌صباغ مالکی؛ پیشین ص ۲۸۱.

۳. احمد بن یحیی بلاذری؛ پیشین، ص ۱۲۱.

۴. همان، ص ۱۲۴.

۵. ابن‌اثیر جزری؛ پیشین، ص ۵۸۸.

۶. محمد بن جریر طبری؛ تاریخ طبری؛ ج ۲، ص ۵۱۴.

۷. علی بن حسن ابن‌عساکر؛ تاریخ مدینه دمشق؛ ج ۴۲، ص ۷۱.

شوند، ولی چند نفر از مبارزان بزرگ دشمن از جمله عمرو بن عبدود از خندق عبور کردند و در مقابل مسلمانان قرار گرفتند. عمرو سه بار مبارز طلبید و در هر سه بار غیر از علی علیه السلام کسی حاضر به رویارویی با وی نشد و دست آخر با اذن پیامبر صلی الله علیه و آله در مقابل عمرو قرار گرفت. عمرو گفت: من دوست ندارم تو را بکشم، ولی علی علیه السلام فرمود: «به خدا قسم! من دوست دارم که تو را به قتل برسانم». با این سخن، عمرو از اسب خود پیاده شد و وارد مبارزه با علی علیه السلام شد. پس از مدتی، علی علیه السلام ضربت سختی بر عمرو وارد ساخت و او را به هلاکت رساند. کشته شدن عمرو، در دل کسانی که همراه او از خندق عبور کرده بودند، وحشت انداخت و همگی پا به فرار گذاشتند. چنین بود که علی علیه السلام با کشتن قهرمانی چون عمرو، نقش مهمی در پیروزی مسلمانان در جنگ خندق داشت.^۱

جنگ خیبر

در جنگ خیبر، پرچم سپاه اسلام در دست علی علیه السلام بود. وقتی که سپاه به قلعه رسید، یهودیان به سوی علی علیه السلام هجوم آوردند و یکی از آنان توانست با زدن ضربتی، سپر علی علیه السلام را از دستش بیندازد. در این هنگام، علی علیه السلام درب قلعه را از جا کند و آن را سپر خود قرار داد و پیوسته جنگید تا اینکه نبرد با پیروزی مسلمانان به پایان رسید. هنگامی که علی علیه السلام آن در را به زمین انداخت، چندین نفر تلاش کردند که آن را جابه جا کنند، اما نتوانستند.^۲ در این جنگ هم، علی علیه السلام با کشتن مَرَحِب، قهرمان بزرگ یهودیان خیبر، نقش اصلی را در پیروزی مسلمانان داشت.^۳

لیلة المبيت

لیلة المبيت همان شبی است که مشرکان مکه تصمیم داشتند از هر تیره‌ای از قبایل عرب، کسی را برای کشتن پیامبر صلی الله علیه و آله، به خانه او بفرستند تا هر یک ضربتی به آن حضرت وارد آورند و بدین ترتیب بنی‌هاشم نتوانند به خونخواهی او برخاسته و با همه قبایل درگیر شوند.

جبرئیل خبر این توطئه را به پیامبر صلی الله علیه و آله رساند و بنا شد کسی به جای آن حضرت در

۱. ابن صباغ مالکی؛ پیشین، ص ۳۳۸ - ۳۴۷.

۲. شمس‌الدین محمد ذهبی؛ پیشین، ص ۶۲۶.

۳. اسماعیل بن عمر دمشقی؛ پیشین، ص ۲۲۴.

بسترش بخوابد تا او مکه را به سوی مدینه ترک کند. آن شب، علی علیه السلام در بستر حضرت خوابید و مشرکان متوجه خروج پیامبر نشدند و زمانی که به خانه یورش بردند، با علی علیه السلام روبه‌رو شدند. آیه ۲۰۷ سوره مبارکه بقره، در بزرگداشت این واقعه و شأن امام علی علیه السلام نازل شده است و می‌فرماید: «وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ: و از میان مردم کسی است که جان خود را برای خشنودی خداوند می‌فروشد».^۱

علی علیه السلام ضمناً متعهد شد که امانت‌های مردم را که نزد پیامبر صلی الله علیه و آله بود، به صاحبانشان بازگرداند و همراه فواطم (فاطمه بنت رسول‌الله، فاطمه بنت اسد و فاطمه بنت زبیر)، در مدینه به پیامبر صلی الله علیه و آله ملحق شود.^۲

۷. شهادت

امام علی علیه السلام، در شب نوزدهم ماه مبارک رمضان سال چهل هجری، هنگامی که مشغول خواندن نماز صبح بود، با ضربت شمشیر زهرآلود عبدالرحمن بن ملجم مرادی زخمی شد^۳ و در بیست‌ویکم رمضان^۴ در سن ۶۳ سالگی^۵ به شهادت رسید. حسنین علیهما السلام و عبدالله بن جعفر، او را غسل دادند و امام حسن علیه السلام بر پیکر پدرش نماز خواند.^۶ پیکر امام علی علیه السلام، شبانه تشییع و به صورت مخفیانه^۷ در نجف^۸ دفن شد.

۱. احمد بن علی عسقلانی؛ پیشین، ج ۴، ص ۴۶۷.
۲. ابن صباغ مالکی؛ پیشین، ص ۲۸۸ و ۲۸۹.
۳. محمد بن جریر طبری؛ پیشین؛ ج ۵، ص ۱۴۵.
۴. اسماعیل بن عمر دمشقی؛ پیشین، ص ۳۳۰.
۵. یوسف بن عبدالله قرطبی؛ پیشین، ص ۱۰۹۴.
۶. احمد بن یحیی بلاذری؛ پیشین، ص ۴۹۶.
۷. شمس الدین محمد ذهبی؛ پیشین، ص ۶۵۰ و ۶۵۱.
۸. اسماعیل بن علی ابوالفداء؛ تاریخ ابی‌الفداء؛ ج ۱، ص ۲۵۲.

فهرست منابع

١. ابن اثير جزرى، عزالدين؛ *اسد الغابة فى معرفة الصحابة*؛ بيروت: دارالفكر، طبع الأولى، ١٤٠٩ ق.
٢. ابن جوزى، أبوالفرج عبدالرحمن بن على بن محمد؛ *صفة الصفوة*؛ تحقيق عبدالسلام هارون؛ بيروت: مؤسسة الكتب الثقافية، ١٤١٣ ق.
٣. _____؛ *المنتظم فى تاريخ الأمم والملوك*؛ تحقيق محمد عبدالقادر عطا و مصطفى عبدالقادر عطا؛ بيروت: دارالكتب العلمية، طبع الأولى، ١٤١٢ ق.
٤. ابن حنبل، احمد بن محمد؛ *فضائل الصحابة*؛ تحقيق عباس وصى الله بن محمد؛ قاهره: دار ابن الجوزى، ١٤٣٠ ق.
٥. ابن خلكان، شمس الدين احمد بن محمد بن ابى بكر؛ *وفيات الاعيان و انباء ابناء الزمان*؛ تحقيق احسان عباس؛ قم: منشورات الشريف الرضى، ١٣٦٤.
٦. ابن صباغ مالكى، على بن محمد بن احمد؛ *الفصول المهمة فى معرفة الائمة*؛ تحقيق سامى الغريرى؛ قم: دار الحديث، ١٤٢٢ ق.
٧. ابن عساکر، ابوالقاسم على بن الحسن بن هبة الله بن عبدالله الشافعى؛ *تاريخ مدينة دمشق*؛ تحقيق على شبرى؛ بيروت: دارالفكر، ١٤١٥ ق.
٨. ابن كثير دمشقى، ابوالفداء الحافظ اسماعيل بن عمر؛ *البداية و النهاية*؛ بيروت: دارالفكر، ١٤٠٧ ق.
٩. ابن مغازلى، على بن محمد؛ *مناقب أهل البيت عليه السلام*؛ تهران: المجمع العالمى للتقريب بين المذاهب الإسلامية، ١٤٢٧ ق.
١٠. ابوالفداء، اسماعيل بن على بن محمود؛ *تاريخ ابى الفداء المسمى المختصر فى اخبار البشر*؛ تحقيق محمود ديوب؛ بيروت: دارالكتب العلمية، ١٤١٧ ق.
١١. بخارى، محمد بن اسماعيل؛ *صحيح البخارى*؛ تحقيق قاسم الشماعى الرفاعى؛ بيروت: دارالقلم، ١٤٠٧ ق.
١٢. بلاذرى، أحمد بن يحيى بن جابر؛ *انساب الأشراف*؛ تحقيق سهيل زكار و رياض زركلى؛ بيروت: دارالفكر، طبع الأولى، ١٤١٧ ق.
١٣. بناكتى، داود بن محمد؛ *تاريخ بناكتى روضة اولى الالباب فى معرفة التواريخ و الانساب*؛ به كوشش جعفر شعار؛ تهران: سلسله انتشارات انجمن آثار ملي، ١٣٤٨.

١٤. ترمذى، محمد بن عيسى؛ سنن الترمذى؛ تحقيق صدقى محمد جميل العطار؛ بيروت: دارالفكر، ١٤٢١ ق.
١٥. حاكم حسكاني؛ عبيدالله بن عبدالله؛ شواهد التنزيل لقواعد التفضيل؛ تحقيق محمد باقر المحمودى؛ طهران: مؤسسة الطبع و النشر، ١٤١١ ق.
١٦. دينورى، ابوحنيفه احمد بن داود؛ الأخبار الطوال؛ تحقيق عبدالمنعم عامر؛ قم: منشورات الرضى، ١٣٦٨.
١٧. ذهبى، شمس الدين محمد بن احمد بن عثمان؛ تاريخ الاسلام و وفيات المشاهير و الاعلام؛ تحقيق عمر عبدالسلام تدمرى؛ بيروت: دارالكتاب العربى، ١٤١٣ ق.
١٨. زرندى حنفى، جمال الدين محمد بن يوسف؛ معارج الوصول إلى معرفة آل الرسول و النبوت؛ تهران: مجمع احياء الثقافة الاسلامية، [بى تا].
١٩. سبط بن جوزى، يوسف بن قزغلى البغدادى؛ تذكرة الخواص من الامة بذكر خصائص الائمة؛ قم: منشورات الشريف رضى، ١٤١٨ ق.
٢٠. صفدى، صلاح الدين خليل بن ايبك؛ الوافى بالوفيات؛ بيروت: المعهد الالمانى، ١٤٠١ ق.
٢١. صنعانى، عبدالرزاق بن همام؛ المصنف؛ لبنان: دارالكتب العلمية، ١٤٢١ ق.
٢٢. طبرى، أبو جعفر محمد بن جرير؛ تاريخ الأمم و الملوك؛ تحقيق محمد أبو الفضل ابراهيم؛ بيروت: دار التراث، طبع الثانية، ١٣٨٧ ق.
٢٣. عسقلانى، احمد بن على بن حجر؛ الإصابة فى تمييز الصحابة؛ تحقيق عادل احمد عبدالموجود و على محمد معوض؛ بيروت: دارالكتب العلمية، طبع الأولى، ١٤١٥ ق.
٢٤. قرطبى، ابو عمرو يوسف بن عبدالله بن محمد بن عبدالبر؛ الاستيعاب فى معرفة الاصحاب؛ تحقيق بجاوى على محمد؛ بيروت: دارالجيل، ١٤١٢ ق.
٢٥. قشبرى النيشابورى، مسلم بن الحجاج؛ صحيح مسلم؛ بيروت: دار ابن حزم، ١٤١٩ ق.
٢٦. گنجى شافعى، محمد بن يوسف؛ كفاية الطالب فى مناقب على بن ابي طالب عليه السلام؛ تصحيح محمد هادى الامينى؛ طهران: دار احياء تراث اهل البيت عليه السلام، ١٤٠٤ ق.
٢٧. نسائى، احمد بن شعيب؛ السنن الكبرى؛ تحقيق عبدالغفار سليمان البندارى؛ سيد كسروى حسن؛ بيروت: دارالكتب العلمية، ١٤١١ ق.
٢٨. واقدى، محمد بن سعد كاتب؛ الطبقات الكبرى؛ تحقيق عبدالقادر عطا؛ بيروت: دارالكتب العلمية، ١٤١٠ ق.